

ΕΥΘΥΜΗΣ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΟΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΤΗΣ ΡΟΖΑΣ ΛΟΥΞΕΜΠΟΥΡΓΚ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΤΟΝ ΑΥΘΟΡΜΗΤΙΣΜΟ

Η κατανόηση των απόψεων της Ρόζας Λούξεμπουργκ (Ρ.Λ) σχετικά με το ρόλο της συνειδητής, οργανωμένης δράσης και του αυθορμητισμού των επαναστατικών κινήματων προϋποθέτει τη γνώση της ζωής και της δράσης της στο πολωνικό και το γερμανικό σοσιαλδημοκρατικό κίνημα της εποχής της¹. Οι αγώνες του διεθνούς εργατικού κινήματος κατά την κοσμογονική περίοδο των δυο πρώτων δεκαετιών του αιώνα μας, που σφράγισαν τη μοίρα των λαών της Ευρώπης, αποτέλεσαν το μεγάλο σχολείο για τη Ρ.Λ., η οποία ατσαλώθηκε μέσα στην κοσμογονική, ταξική πάλη και τους μεγάλους αγώνες του πολωνικού λαού για την εθνική απελευθέρωση από τον τσαρισμό και τις μαζικές απεργίες του γερμανικού σοσιαλδημοκρατικού κινήματος ενάντια στον πρωσσικό απολυταρχισμό.

Ολόκληρη η ζωή της Ρ.Λ ήταν αφιερωμένη στη μελέτη και τη συγγραφική δραστηριότητα· στην ακούραστη συμμετοχή στις οργανώσεις και στα συνέδρια του κόμματος· στις ιδεολογικές ζυμώσεις· τη δημοσιογραφική και την παράνομη, επαναστατική κρητογραφία· στην πάλη ενάντια στον οπορτουνισμό και το ρεφορμισμό που χαρακτήριζε τα περισσότερα από τα ηγετικά στελέχη των γερμανικών συνδικάτων και του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος².

Οι απόψεις της στηριζόντουσαν στη γνώση των οικονομικών νόμων ανάπτυξης του καπιταλισμού, στη γνώση της ευρωπαϊκής ιστορίας της εργατικής πάλης και στην εξαντλητική ανάλυση των πιο σημαντικών πολιτικών και κοινωνικών φαινομένων της εποχής της. Συμφωνούσε με την ανάλυση του καπιταλισμού από το Μάρξ και τη μαρξιστική αντίληψη της ιστορίας, όμως όπως γράφει στην μπροσούρα Junius: «Η νίκη του σοσιαλισμού είναι δεμένη στους ορειχάλκινους νόμους της ιστορίας, στις χίλιες

1. Βλ. τη βιογραφία του Πάουλ Φρέλιχ, Ρόζα Λούξεμπουργκ, Αθήνα 1972 (εκδ. Ύψιλον).

2. U. Schmiederer: Schwierigkeiten mit R. Luxemburg umzugehen». στο: Sozialismus (Hamburg) Heft 9/1986.

βαθμίδες μιας προγενέστερης εξέλιξης, γεμάτης βάσανα και πολλές φορές πολύ αργής. Όμως αυτή η νίκη δεν μπορεί ποτέ να πραγματοποιηθεί, εαν απο όλη αυτή τη μάζα των συσσωρευμένων απο την ιστορία υλικών συνθηκών, δεν αναπηδήσει ο σπινθήρας, που είναι η συνειδητή θέληση των μεγάλων μαζών¹.

Αυτός ο σπινθήρας και η συνειδητή θέληση δημιουργείται, κατά τη γνώμη της μέσα στην ταξική πάλη, ωριμάζει απο τα λάθη και τις ήττες, σε μια διαδικασία εκπαίδευσης, πάλης, διαφωτισμού και οργάνωσης των μαζών που διεκδικούν την κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας και τον ριζικό σοσιαλιστικό ανασχηματισμό της κοινωνίας. «Η ουσία της σοσιαλιστικής κοινωνίας», πιστεύει ότι «έγκειται σε τούτο: ότι η μεγάλη μάζα των εργαζομένων παύει να είναι μάζα διευθυνόμενη κι' αρχίζει αντίθετα να ζεί μ' όλο της το είναι ολόκληρη την ενεργό οικονομική και πολιτική ζωή, που τη διεθύνει με τον αυτοκαθορισμό της όλο και πιο συνειδητά και πιο ελεύθερα»². Δηλαδή έβλεπε την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου μέσα στους κοινωνικούς αγώνες να είναι δυνατή μέσα στη συνειδητή, κοινή δράση με τους άλλους, για το καλό όλων.

Οι απόψεις αυτές της Ρόζας Λούξεμπουργκ παρεξηγήθηκαν ή διαστρεβλώθηκαν στη συνέχεια (απο τον Ζηνόβιεφ στα πλαίσια της κομμουνιστικής διεθνούς) και τελικά διατυπώθηκε μια καρικατούρα τους ως η υποτιθέμενη «θεωρία του αυθόρμητου» της Ρ.Λ³. Σύμφωνα με την κατηγορία αυτή η Ρ.Λ μείωνε το ρόλο του κόμματος στη διεύθυνση της ταξικής πάλης, υπερτονίζε τον αυθορμητισμό και την πρωτοβουλία των μαζών, υπερτιμούσε τους τυχαίους αντικειμενικούς παράγοντες και υποτιμούσε τη συνειδητή και οργανωμένη δράση των κομμάτων.

Η ανάγνωση όμως των ίδιων των γραπτών της και η εξέταση της προσωπικής της δράσης και θυσίας, μας δείχνουν το αβάσιμο αυτών των κατηγοριών. Τα κείμενα που αναφέρονται ρητά στα παρακάτω ζητήματα της σχέσης οργάνωσης και μαζών, διεύθυνσης απο το κόμμα και αξιοποίησης της επαναστατικής ενέργειας των μαζών είναι κυρίως δύο: το κείμενο με τον τίτλο «Οργανωτικά ζητήματα της ρωσικής σοσιαλδημοκρατίας» (1904) και το κείμενο: «Μαζική απεργία, κόμμα και συνδικάτα» (1918). Όμως και σ' άλλα γραπτά της όπως π.χ. στο κείμενο της για τη «Ρωσική επανάσταση» (1918) καθώς και στο «Λόγο πάνω στο πρόγραμμα του Σπάρτακου» (1918), κατά την ίδρυση του Κ.Ρ.Δ., βρίσκονται διατυπωμένες πολλές σχετικές απόψεις πάνω στα ζητήματα που προαναφέραμε⁴.

1. Junius. (Ψευδώνυμο της R. L.) Die Krise der Sozialdemokratie. Anhang: Leitsätze über die Aufgaben der internationalen Sozialdemokratie, Ζυρίχη 1916.

2. Ό.π., σ. 6.

3. Ό.π., σημ. 1, σ. 187.

4. Βλ. Gesammelte Werke, Hrsg. Clara Zetkin u. Adolf Warski, Bd. I-VI, Berlin 1923.

Όμως ας δούμε αρχικά την επιχειρηματολογία και τον τρόπο που σκέπτεται σχετικά στο άρθρο της που δημοσιεύτηκε στην *Iskra*, τον Ιούνιο του 1904, και στο οποίο η Ρόζα Λούξεμπουργκ αναφέρεται στα οργανωτικά ζητήματα της ρωσικής σοσιαλδημοκρατίας και ιδιαίτερα στη λενινιστική πρόταση για τον υπερσυγκεντρωτισμό που είχε διατυπωθεί στο κείμενο του Λένιν με τον τίτλο: «Ένα βήμα μπροστά, δύο βήματα πίσω» (1904)¹. Όπως τονίζει στην αρχή του κειμένου της η Ρ. Λ.: «στο σοσιαλδημοκρατικό κίνημα ακόμη και η οργάνωση, σ' αντίθεση προς προγενέστερες, ουτοπικές δοκιμές του σοσιαλισμού, δεν είναι ένα τεχνητό προϊόν της προπαγάνδας, αλλά ένα ιστορικό προϊόν του ταξικού αγώνα, στο οποίο η σοσιαλδημοκρατία συνεισφέρει μόνο την πολιτική συνείδηση»². Κάτω από ομαλές συνθήκες, εκεί δηλαδή όπου η ανεπτυγμένη πολιτική, ταξική κυριαρχία της αστικής τάξης έχει προηγηθεί του σοσιαλδημοκρατικού κινήματος, το πρώτο πολιτικό δέσιμο των εργαζομένων το προμηθεύει η ίδια η αστική τάξη. Δηλαδή «η μαζική σύνδεση των εργαζομένων είναι αποτέλεσμα της οργάνωσης της αστικής τάξης». Στους αγωνιστές της Ρωσίας αντίθετα έπεφτε το βαρύ καθήκον να αντικαταστήσουν ένα τμήμα της ιστορικής διαδικασίας με συνειδητή παρέμβαση και να οδηγήσουν το ρωσικό προλεταριάτο από τον πολιτικό ατομισμό, που αποτελούσε το θεμέλιο του απολυταρχικού καθεστώτος, στην ύψιστη μορφή οργάνωσης, μιας συνειδητά αγωνιζόμενης τάξης»³.

Το μεγάλο πρόβλημα που είχε να αντιμετωπίσει η ρωσική σοσιαλδημοκρατία ήταν το πέρασμα από τον τύπο οργάνωσης που απαρτιζόταν από ένα πλήθος ανεξάρτητων τοπικών οργανώσεων, που αντιστοιχούσε στην προπαρασκευαστική, προπαγανδιστική φάση του κινήματος, σε μια νέα οργανωτική μορφή, που ήταν αναγκαία για μιαν ενιαία πολιτική δράση σ' όλο το κράτος. Έμπαινε δηλαδή το ζήτημα του συγκεντρωτισμού, που έβαζε ο Λένιν, στο έργο που προαναφέραμε. Ο άμετρος συγκεντρωτισμός του οποίου ζωτικό στοιχείο αποτελούσε: 1) η εξαίρεση ενός οργανωμένου τμήματος ενεργών επαναστατών από τον ανοργάνωτο, αλλά επαναστατικά ενεργό περίγυρο των αγωνιστών, 2) η αυστηρή πειθαρχία και 3) η αποφασιστική ανάμιξη του ηγετικού πυρήνα σ' όλες τις εκδηλώσεις των τοπικών οργανώσεων του κόμματος.

Η Ρόζα Λούξεμπουργκ δεν θεωρεί ότι είναι απόλυτα λανθασμένη αυτή η στάση. Πιστεύει ότι από την άποψη των τυπικών καθηκόντων της σοσιαλδημοκρατίας, ως ενός αγωνιστικού κόμματος, ο συγκεντρωτισμός της οργάνωσης εμφανίζεται εκ προοιμίου ως μια προϋπόθεση για την ανάπτυ-

1. Lenin. W.I., Ein Schritt vorwärts zwei Schritte rückwärts, Γενεύη 1904.

2. ISKRA, Αρ. 69, 10.6.1904, σ. 2-7.

3. Ρ. Λ. Τι ζητάει: ο Σπάρτακος, Αθήνα 1979, σ. 31 (εκδ. Ύψιλον).

ξη της αγωνιστικής ικανότητας και δυναμικής δράσης του κόμματος. Όμως πιο σπουδαίες θεωρεί τις ειδικές ιστορικές συνθήκες του αγώνα. Η σοσιαλδημοκρατική κίνηση πιστεύει ότι είναι η πρώτη στη ιστορία των ταξικών κοινωνιών που σ' όλες τις στιγμές, σ' όλη τη διάρκεια του αγώνα υπολόγιζε στην οργάνωση και στην αυτόνομη, άμεση δράση των μαζών¹.

Απ' αυτή την άποψη η σοσιαλδημοκρατία δημιουργεί έναν εντελώς διαφορετικό, οργανωτικό τύπο απ' όλα τα προηγούμενα σοσιαλιστικά κινήματα π.χ. του τύπου των Ιακωβίνων και των Μπλανκιστών. Η Ρόζα Λούξεμπουργκ τονίζει ότι ο Λένιν φαίνεται να το παραγνωρίζει αυτό όταν υποστηρίζει ότι ο επαναστάτης σοσιαλδημοκράτης δεν είναι τίποτε άλλο παρά «ένας γιακωβίνος που συνδέεται άρρηκτα με την οργάνωση του ταξικά συνειδητού προλεταριάτου»². Ο Λένιν έβλεπε στην οργάνωση και στην ταξική συνείδηση του προλεταριάτου την αντίθεση προς την συνωμοτικότητα μιας ελάχιστης μειοψηφίας. Αυτό διακρίνει τη σοσιαλδημοκρατία από τον Μπλανκισμό. Η Ρ.Α. πιστεύει ότι ο Λένιν λησμονεί ότι μ' αυτό τον τρόπο δίδεται μια ολική ανατροπή των εννοιών που σχετίζονται με οργανωτικά ζητήματα, μια τελείως άλλη έννοια του «κεντρισμού», μια νέα αντίληψη για την αμοιβαία σχέση ανάμεσα στην οργάνωση και τον αγώνα.

Εδώ ίσως και η ίδια γενικεύει την προσωπική της διαίσθηση και γνώση και υπερτονίζει τον αγώνα που καθορίζει κάθε στιγμή και τις μορφές οργάνωσης, της σταθερής ή της άμεσης δράσης, που προϋποθέτει πρωτοβουλία ευελιξία και φαντασία³. Όταν μάλιστα χρειάζεται να φτάνει ακόμη και στην αμφισβήτηση των εντολών της οργάνωσης. Δηλαδή δράση κι' ενάντια σε ξεπερασμένες απο τα γεγονότα αποφάσεις της οργάνωσης. Η Ρ. Α. είχε τις πικρές εμπειρίες της από τις οργανώσεις της Πολωνίας και της Γερμανίας. Είχε ζήσει τον συντηρητικό ρόλο που παίζει το κόμμα, η ιεραρχία, που παραλύει τη ζωντάνια και την επαναστατικότητα των μαζών και γίνεται ανασταλτικός παράγοντας στην ανάπτυξη του κινήματος, οδηγώντας κάποτε στην απώλεια ιστορικά ανεπανάληπτων ευκαιριών για δράση και κοινωνική αλλαγή. Το ζήτημα για την Ρ.Α. ήταν ο συνδυασμός της οργανωμένης δράσης, της πειθαρχίας και της συνοχής με την επαναστατική ορμή, την πρωτοβουλία και την ταχεία αντίδραση στην εναλλασσόμενη φορά των γεγονότων.

Η Ρ.Α. αμφισβητεί και ένα δεύτερο στοιχείο του συνωμοτικού συγκεντρωτισμού: την απόλυτη και τυφλή υποταγή όλων των επι μέρους οργά-

1. Luciano Amodio, «Die Auseinandersetzung zwischen Lenin u. Luxemburg über die Parteiorganisation». Στο: Quaderni Piacentini, Τομ. IV, Αρ. 21, Piacenza 1965.

2. Lenin, W. I., ό. π., σμ. 7, σ. 140.

3. Raya Dunayevskaya, Rosa Luxemburg, New Jersey 1981, σ. 51. The Relationship of Spontaneity and Consciousness to Organisation in the Disputes with Lenin, 1904, 1917.

νων του κόμματος στα κεντρικά όργανα και την διεύρυνση των αποφασιστικών αρμοδιοτήτων τους μέχρι την περιφέρεια της κομματικής οργάνωσης. Τις προϋποθέσεις της σοσιαλδημοκρατικής δράσης τις βλέπει να προκύπτουν ιστορικά μέσα απο την στοιχειώδη ταξική πάλη. Ο επαναστατικός στρατός στρατολογείται μέσα στην ίδια την πάλη και μέσα σ' αυτήν ξεκαθαρίζει και τα ίδια τα καθήκοντά της πάλης. Οργάνωση, διαφωτισμός και πάλη δεν αποτελούν χωριστές στιγμές, αλλά διαφορετικές όψεις της ίδιας διαδικασίας.

Η Ρ.Λ. πιστεύει ότι ο συγκεντρωτισμός της σοσιαλδημοκρατίας δεν μπορεί να στηρίζεται στη μηχανιστική υποταγή των αγωνιστών του κόμματος κάτω απο την κεντρική εξουσία της οργάνωσης. Δεν μπορεί να υπάρξει ένας διαχωριστικός τοίχος ανάμεσα στα σταθερά κομματικά στελέχη και τα στρώματα που βρίσκονται στη διαδικασία διαμόρφωσης της συνείδησης τους μέσα στην πάλη. Το να θέλει κανείς να θεμελιώσει τον συγκεντρωτισμό στη σοσιαλδημοκρατία πάνω σ' αυτά τα δύο στοιχεία - στην τυφλή πειθαρχία όλων των οργανώσεων και τον καθορισμό της δράσης τους μέχρι την πιο μικρή λεπτομέρεια κάτω από την κεντρική εξουσία, που σκέπτεται αυτή μόνη για όλους και αποφασίζει, καθώς και ο χωρισμός του οργανωμένου πυρήνα του Κόμματος από τον επαναστατικό του περίγυρο φαίνεται στη Ρ.Λ. ως μια μηχανιστική μεταφορά οργανωτικών αρχών του Μπλανκισμού στο σοσιαλδημοκρατικό κίνημα των εργαζομένων.

Ο Λένιν χαρακτηρίζει τον επαναστατικό σοσιαλδημοκρατη ως ένας γιακωβίνο που είναι συνδεδεμένος με την οργάνωση των συνειδητών εργατών¹. Η Ρ.Λ. αντίθετα πίστευε ότι η σοσιαλδημοκρατία δεν είναι συνδεδεμένη με την οργάνωση της εργατικής τάξης, αλλά αποτελεί το ίδιο το κίνημα της εργατικής τάξης. Άρα ο σοσιαλδημοκρατικός συγκεντρωτισμός θα πρέπει να έχει διαφορετική μορφή από τον Μπλανκισμό. Δεν μπορεί παρά να είναι η συνάρθρωση της βούλησης της φωτισμένης και αγωνιστικής πρωτοπορίας της εργατικής τάξης και των επί μέρους ομάδων και ατόμων. Αποτελεί κατά κάποιο τρόπο τον «αυτοσυγκεντρωτισμό» (selbstzentralismus) του ηγετικού στρώματος του προλεταριάτου, την κυριαρχία της πλειοψηφίας μέσα στην ίδια την κομματική οργάνωση.

Η Ρ.Λ. θεωρούσε ότι στην Ρωσία δεν υπήρχαν οι απαραίτητες προϋποθέσεις για έναν σοσιαλδημοκρατικό συγκεντρωτισμό, όπως αυτή τον εννοούσε. Πίστευε ότι τότε εδημιουργείτο η πρωτοπορία του προλεταριάτου και χρειάζοταν ακόμη μεγάλη προσπάθεια στον τομέα της προπαγάνδας και της οργάνωσης. Έκρινε ως πολύ μηχανιστική την άποψη του Λένιν για τη σοσιαλδημοκρατική οργάνωση, όταν αυτός π.χ. τόνιζε με αισιο-

1. Lenin, W. I., Über die Junius-Broschüre, Στο: Werke, Tom. 22, Berlin 1960, σ. 311.

δοξία ότι «όχι το προλεταριάτο, αλλά μερικοί διανοούμενοι στη ρωσική σοσιαλδημοκρατία χρειάζονται αυτομόρφωση, με την έννοια της οργάνωσης και της πειθαρχίας»¹. Ο Λένιν πίστευε ότι το εργοστάσιο έχει κάνει ώριμους τους προλετάρους για την οργάνωση και την πειθαρχία.

Η Ρ.Α. τονίζει αντίθετα ότι το προλεταριάτο δεν μαθαίνει μόνο στο εργοστάσιο πειθαρχία, αλλά και στο στρατόνα, στη σύγχρονη γραφειοκρατία, με δυο λόγια μέσα στο συνολικό μηχανισμό του συγκεντρωτικού αστικού κράτους. Όμως πρόκειται για κακή χρήση του όρου πειθαρχία. Πειθαρχία μπορεί να σημαίνει την άβουλη και χωρίς σκέψη υποταγή μιας άμορφης «μάζας κρέατος» από πολλά πόδια και χέρια, που εκτελεί μηχανικές κινήσεις στο ρυθμό που της υπαγορεύουν ή μπορεί να σημαίνει τον ηθελημένο συνδυασμό συνειδητών πολιτικών πράξεων ενός κοινωνικού στρώματος· την πτωματική πειθαρχία μιας κυριαρχημένης τάξης ή τέλος την οργανωμένη εξέγερση μιας τάξης που παλεύει συνειδητά για απελευθέρωση. Η Ρ.Α. πιστεύει ότι δεν χρειάζεται να συνεχίσουμε στην έννοια της πειθαρχίας του καπιταλιστικού κράτους, αλλά να ξεριζώσουμε αυτό το πνεύμα της πειθαρχίας των σκλάβων και να εκπαιδεύσουμε τον προλετάριο σε μια νέα έννοια της πειθαρχίας, της ελεύθερης και ηθελημένης αυτοπειθαρχίας της σοσιαλδημοκρατίας².

Συνεχίζοντας αυτή την σκέψη υποστηρίζει ότι «ο συγκεντρωτισμός με τη σοσιαλδημοκρατική έννοια του όρου δεν είναι κάτι το απόλυτο που μπορεί να πραγματοποιηθεί σε κάθε βαθμίδα της κλίμακας του εργατικού κινήματος με τον ίδιο τρόπο, αλλά θα πρέπει πολύ περισσότερο να νοηθεί ως μια τάση, της οποίας η πραγματοποίηση προχωρεί στο ίδιο μέτρο με τον διαφωτισμό και την πολιτική διαπαιδαγώγηση των εργατικών μαζών μέσα στη διαδικασία του αγώνα τους»³. Θεωρεί επίσης λανθασμένο το να θέλει κανείς να αντικαταστήσει την έλλειψη κυριαρχίας της πλειοψηφίας των διαφωτισμένων εργατών στην κομματική οργάνωση με μια δοτή μονοκρατορία των κεντρικών οργάνων του κόμματος, που θα υποκαθιστά τον δημόσιο έλεγχο από τους εργαζόμενους στις πράξεις ή παραλείψεις των κομματικών οργάνων, με τον έλεγχο της δραστηριότητας της επαναστατημένης εργατιάς από την Κεντρική Επιτροπή.

Η ίδια η ιστορία του ρωσικού κινήματος προσφέρει πολλά παραδείγματα για το πόσο προβληματική είναι η αξία του συγκεντρωτισμού. Έτσι π.χ. οι μεγάλες απεργίες στην Πετρούπολη το 1896 και η φοιτητική εξέγερση του 1901 άρχισαν αυθόρμητα. Σ' όλες τις περιπτώσεις, λέει

1. 'Ο. π., σ. 145.

2. R. Luxemburg, Organisationsfragen der russischen Sozialdemokratie (1904), Werke, Tom. 1/2, Berlin 1974, σ. 341.

3. 'Ο. π., σ. 431.

η Ρ.Λ. «έν αρχῇ ἦν ἡ πράξις». Η πρωτοβουλία και η συνειδητή διεύθυνση από πλευράς της σοσιαλδημοκρατικής οργάνωσης έπαιξε ελάχιστο ρόλο. Ο ασήμαντος ρόλος της κομματικής διεύθυνσης στη διαμόρφωση της τακτικής παρατηρήθηκε και στη Γερμανία κι αλλού. Άλλωστε η τακτική του αγώνα της σοσιαλδημοκρατίας στα κύρια σημεία της δεν εφευρέθηκε, αλλά υπήρξε αποτέλεσμα μιας ατέλειωτης σειράς δημιουργικών πράξεων του πειραματιζόμενου, κάποτε στοιχειώδους, ταξικού αγώνα. «Κι εδώ προηγείται το ασυνείδητο από το συνειδητό, η λογική της αντικειμενικής ιστορικής διαδικασίας από την υποκειμενική λογική των φορέων της»¹.

Ο ρόλος της σοσιαλδημοκρατικής διεύθυνσης είχε συντηρητικό χαρακτήρα, αφού όπως έδειξε η πορεία οδηγεί στην επεξεργασία απλώς του εκάστοτε κατακτηθέντος πεδίου μάχης, για να το μετατρέψει στη συνέχεια σε φόβητρο για κάθε ριζικό νεωτερισμό. Την τακτική της σύγχρονης σοσιαλδημοκρατίας τη θαυμάζουν, λέει η Ρ.Λ., για την περιεργή πολυμορφία, την ευλυγισία, και τη σιγουριά της. Αυτό όμως, κατά τη γνώμη της, σημαίνει ότι το κόμμα έχει προσαρμοστεί θαυμάσια στον καθημερινό του αγώνα, στο έδαφος του Κοινοβουλευτισμού μέχρι την έσχατη λεπτομέρεια και ότι γνωρίζει να εκμεταλλεύεται όλες τις δυνατότητες που του προσφέρει ο Κοινοβουλευτισμός. Όμως αυτή η κατάσταση κρύβει ταυτόχρονα τους ευρύτερους ορίζοντες και μας συνηθίζει στο να τείνουμε να διαιωνίζουμε την κοινοβουλευτική τακτική και να την θεωρούμε ως την μοναδική τακτική που είναι κατάλληλη για τους σοσιαλδημοκρατικούς αγώνες.

Σημαντικό θεωρεί η Ρ.Λ. και για τη σοσιαλδημοκρατία όχι απλώς να προαισθάνεται και να προκατασκευάζει μιαν έτοιμη συνταγή για την μελλοντική τακτική, αλλά να διατηρεί μέσα στο κόμμα ζωντανή την ορθή ιστορική εκτίμηση για τις κάθε φορά κυρίαρχες μορφές αγώνα, τη ζωντανή αίσθηση της σχετικότητας της δοσμένης φάσης του αγώνα και της ανάγκης για ανύψωση των επαναστατικών στιγμών από τη σκοπιά του τελικού στόχου του αγώνα. Κάθε διεύθυνση ενός κόμματος χαρακτηρίζεται από τη φύση της από έναν συντηρητισμό που γίνεται πιο μεγάλος αν της παραχωρηθεί η απόλυτη εξουσία, αρνητικού χαρακτήρα, όπως προτείνει ο Λένιν. Η ίδια πιστεύει ότι η τακτική δεν πρέπει να καθορίζεται από την Κεντρική Επιτροπή, αλλά από ολόκληρο το κόμμα, ακόμη καλύτερα από ολόκληρο το κίνημα, πράγμα που δίνει σε κάθε επί μέρους οργάνωση του κόμματος την ελευθερία κινήσεων, ώστε να είναι σε θέση να αξιοποιεί πλήρως τα μέσα που προσφέρει η εκάστοτε κατάσταση, που επιτρέπουν την ανύψωση του αγώνα και την ανάπτυξη επαναστατικής πρωτοβουλίας.

Κατά τη γνώμη της Ρ.Λ. ο υπερσυγκεντρωτισμός που πρότεινε ο Λένιν διαπνέεται από ένα πνεύμα «νυχτοφύλακα». Η συλλογιστική του τεί-

1. 'Ο. π., σ. 432.

νει κυρίως στον έλεγχο της κομματικής δραστηριότητας κι όχι στη γονιμοποίησή της· στον περιορισμό κι όχι στην ανάπτυξη· στην χαλιναγώγηση κι όχι στη συνοχή του Κινήματος. Σχετικά με το καταστατικό του κόμματος η ίδια πιστεύει ότι πρέπει να εγγυάται την πολιτική ελευθερία κινήσεως, με την οξυδέρκεια για τη σταθερότητα του κινήματος και την ενότητα του. Το καταστατικό θα υποστεί τις αναπόφευκτες διορθώσεις από την πράξη. Την αξία μιας οργανωτικής μορφής δεν την καθορίζει το κείμενο του καταστατικού, αλλά το νόημα και το πνεύμα που εναπέθεσαν σ' αυτό οι ενεργοί αγωνιστές.

Μ' αυτήν την έννοια πιστεύει ότι το πνεύμα του νυχτοφύλακα και του υπερσυγκεντρωτισμού που προτείνει ο Λένιν και οι φίλοι του δεν ήταν απόρροια κάποιου λάθους, αλλά σχετίζονταν με τη συζήτηση του προβλήματος του οπορτουνισμού. Όπως τόνιζε ο Λένιν: «πρέπει με τη βοήθεια των παραγράφων του καταστατικού της οργάνωσης να σφυρηλατήσουμε ένα κατάλληλο όπλο ενάντια στον οπορτουνισμό. Όσο πιο βαθειά πηγαίνουν οι πηγές του οπορτουνισμού, τόσο πιο κοφτερό πρέπει να είναι το μαχαίρι μας»¹. Ο Λένιν έβλεπε στην απόλυτη εξουσία της Κεντρικής Επιτροπής και στην αυστηρή περιχαράκωση του κόμματος με το καταστατικό έναν αποτελεσματικό φραγμό ενάντια στο ρεύμα του καιροσκοπισμού και στα ειδικά γνωρίσματα της έμφυτης αγάπης των διανοουμένων για αυτονομία, για αποδιοργάνωση και την αποστροφή προς την αυστηρά κομματική πειθαρχία, ενάντια σε κάθε «γραφειοκρατία».

Κατά τη γνώμη του Λένιν μόνο οι διανοούμενοι αντιδρούν στην αυστηρή κομματική πειθαρχία, στη «γραφειοκρατία» που χαρακτηρίζει την κομματική ζωή. Αντίθετα ένας γνήσιος προλετάριος βάσει του ταξικού του ενστίκτου αισθάνεται άνετα και δέχεται ευχαρίστως την κομματική πειθαρχία. «Γραφειοκρατία ενάντια στον δημοκρατισμό, είναι για το Λένιν η οργανωτική αρχή της επαναστατικής σοσιαλδημοκρατίας, ενάντια στην οργανωτική αρχή των οπορτουνιστών»². Η αντίθεση ανάμεσα στην συγκεντρωτική και την άποψη της αυτονομίας χαρακτηρίζει τη σοσιαλδημοκρατία όλων των χωρών που βρίσκονται αντιμέτωπες οι επαναστατικές και οι ρεφορμιστικές κατευθύνσεις.

Η Ρ.Α. συμφωνεί μεν ότι παρατηρείται συχνά μια συνάφεια καιροσκοπικών τάσεων και διανοουμενίστικων στοιχείων καθώς και ότι υφίσταται η απέχθεια των τελευταίων προς τον συγκεντρωτισμό. Όμως πιστεύει ότι δεν πρέπει το φαινόμενο αυτό να απομονώνεται από την ιστορική του βάση και να μετατρέπεται σε γενική και αφηρημένη αρχή γενικού κύρους.

1. Ό.π., σημ. 7, σ. 52.

2. Ό.π., σημ. 7, σ. 151.

Μια τέτοια μέθοδο τη θεωρεί ως ένα αμάρτημα προς το πνεύμα του Μαρξισμού, δηλαδή ενάντια στην ιστορική - διαλεκτική του μέθοδο σκέψης

Μπορεί να αληθεύει ότι οι διανοούμενοι διακατέχονται από αστικά κατάλοιπα και συχνά φτάνουν στο σοσιαλισμό από το δρόμο της ιδεολογίας και ότι οφείλουν να ξεπεράσουν την ταξική τους συνείδηση. Όμως αυτό που πρέπει να εξετάζεται είναι το ποιά συγκεκριμένη μορφή παίρνει αυτή η προδιάθεση του διανοούμενου για οπορτουνιστική συμπεριφορά και ποια χειροπιαστή μορφή παίρνει στα οργανωτικά ζητήματα. Το τελευταίο εξαρτάται από τον συγκεκριμένο κοινωνικό περίγυρο που υπάρχει κάθε φορά. Ο καιροσκοπισμός που διαπιστώνει ο Λένιν στους γερμανούς και τους ιταλούς σοσιαλδημοκράτες βλάστησε, όπως πίστευε η Ρ.Λ., σε μια συγκεκριμένη κοινωνική βάση, δηλαδή στον αστικό κοινοβουλευτισμό. Σ' αυτόν οφείλονται και οι οπορτουνιστικές τάσεις ενάντια στην οργάνωση και την πειθαρχία.

Ο Κοινοβουλευτισμός υποστηρίζει, κατά τη γνώμη της, όλες τις γνωστές μορφές του καιροσκοπισμού και οδηγεί στην υπερεκτίμηση των μεταρρυθμίσεων, της συμφιλίωσης των τάξεων και των κομμάτων, στην ειρηνική συνεργασία μεταξύ τους. Ο Κοινοβουλευτισμός οδηγεί στην απομόνωση των μελών του από τις μάζες των εργαζομένων και χρησιμεύει συχνά ως εφαλτήριο για φιλόδοξους, πολιτικά ανερχόμενους αστούς.

Απαραίτητη έκρινε την έρευνα των εκάστοτε συνθηκών για να μην καταλήγει η ανάλυση στην παραγνώριση της εσωτερής φύσης του οπορτουνισμού. Ο οπορτουνισμός, όντας οπορτουνιστικός, έχει και στα οργανωτικά ζητήματα μια και μοναδική αρχή: την έλλειψη αρχών. Τα μέσα τα αναζητεί ανάλογα με τις περιστάσεις, στο βαθμό που αντιστοιχούν στους σκοπούς του.

Αν ορίσουμε τον οπορτουνισμό, όπως κάνει ο Λένιν, ως την προσπάθεια να παραλύσει το αυτοδύναμο προλεταριακό ταξικό κίνημα για να εξυπηρετηθούν οι διαθέσεις για εξουσία της αστικής διανόησης, στα μεν αρχικά στάδια του εργατικού κινήματος (όπως συνέβαινε τότε στην Ρωσία) ο παραπάνω σκοπός μπορούσε να επιτευχθεί όχι με την αποκέντρωση αλλά αντίθετα με το συγκεντρωτισμό, που επιτρέπει να κυβερνάνε μια χούφτα διανοούμενοι την αδιαμόρφωτη ακόμη προλεταριακή κίνηση. Η οργανωτική μορφή λοιπόν που προτείνει ο Λένιν, πιστεύει η Ρ.Λ., ότι αποτελεί το μεγαλύτερο κίνδυνο για τη ρωσική σοσιαλδημοκρατία, γιατί υποτάσσει την μαχόμενη εργατική τάξη και την κάνει υποχείρια μιας κεντρικής επιτροπής. Αντίθετα η επαναστατική αυτενέργεια των εργαζομένων και η ενίσχυση της πολιτικής συνείδησης και του αισθήματος ευθύνης αποτελούν την καλύτερη άμυνα στις οπορτουνιστικές καταχρήσεις από την πλευρά της φιλόδοξης διανόησης.

Η αυτόνομη δράση και η ελεύθερη πρωτοβουλία πιστεύει ότι θα αποδεσμεύσει την ενέργεια των πιο προχωρημένων στρωμάτων εργατών, ώστε εξασκημένοι μέσα από τους αγώνες, στις παραμονές της μεγάλης επανάστασης, να είναι κλύτερα σε θέση να εξουδετερώσουν την κατοπινή κοινοβουλευτική κυριαρχία των διανοουμένων, που θα επιδιώξουν να χειραγωγήσουν τους εργάτες. Θεωρεί πάντως βασικό λάθος να πιστεύει κανείς ότι μπορεί να κρατήσει τον οπορτουνισμό μακριά από το εργατικό κίνημα με την υπερσυγκεντρωτική διακυβέρνηση του κόμματος που κορυφώνεται σ' ένα οργανωτικό καταστατικό. «Οι παράγραφοι είναι σε θέση να κυβερνήσουν την ύπαρξη μικρών σεχταριστικών ομάδων ή ιδιωτικών σωματείων, αντίθετα τα μεγάλα ιστορικά ρεύματα, πιστεύει ότι έχουν τον τρόπο να μην χωράνε και στις πιο λεπτολόγες παραγράφους»¹. Η ίδια πάντως δεν αμφισβητεί γενικά τη χρησιμότητα της ύπαρξης ενός καταστατικού της οργάνωσης και τον συγκεντρωτισμό που μπορούν να αποτελέσουν σε κάποια στιγμή φραγμό στις οπορτουνιστικές τάσεις. Πιστεύει όμως ότι το καταστατικό θα πρέπει απλώς να αποτελεί ένα εξωτερικό μέσο για άσκηση επορροής από την πραγματικά υπαρκτή επαναστατική προλεταριακή πλειοψηφία του κόμματος. Όπου αυτή απουσιάζει δεν μπορεί να αντικατασταθεί ούτε από τις πιο αυστηρές παραγράφους του καλύτερου καταστατικού.

Η Ρ.Α. θεωρεί ως ανιστορική αυταπάτη το να θέλει κανείς να διασφαλίσει την σοσιαλδημοκρατική τακτική, με την επαναστατική έννοια του όρου, εκ των προτέρων και μια για πάντα και να την απαλλάξει από οπορτουνιστικές προδοσίες. Βέβαια η μαρξιστική διδασκαλία προσφέρει ένα εξοντωτικό όπλο ενάντια σε κάθε είδους οπορτουνιστική σκέψη. Επειδή όμως το σοσιαλδημοκρατικό κίνημα είναι ένα μαζικό κίνημα και οι κίνδυνοι που το απειλούν δεν ξεπηδάνε από τα ανθρώπινα γεφάλια, αλλά από τις κοινωνικές συνθήκες, γι' αυτό το λόγο δεν μπορούν να αποφευχθούν οι οπορτουνιστικές παρεκκλίσεις εκ των προτέρων, αλλά θα έπρεπε κάθε φορά, αφού μορφοποιηθούν στην πράξη, να ξεπερνιούνται από το ίδιο το κίνημα, φυσικά με τη χρήση των μαρξιστικών εφοδίων.

Απ' αυτή τη σκοπιά ιδωμένος ο οπορτουνισμός εμφανίζεται ως προϊόν του ίδιου του εργατικού κινήματος, ως αναπόφευκτη στιγμή της ιστορικής του ανάπτυξης. Όσο πιο ανώριμο είναι το κίνημα - όπως στη Ρωσία - τόσο ο οπορτουνισμός καταφέρει να δημιουργείται στα πλαίσια των πειραματισμών σε ζητήματα τακτικής, αφού είναι αναγκασμένο να δίνει τον αγώνα κάτω από ιδιόρρυθμες συνθήκες. Όμως το να θέλει κανείς να καταπολεμήσει τον οπορτουνισμό στην αρχή του κινήματος με τις παρα-

1. 'Ο. π., σημ. 15, σ. 441.

γράφους ενός καταστατικού, «με χάρτινα δηλαδή μέσα»¹, όπως λέει, μπορεί να βλάψει όχι τον οπορτουνισμό, αλλά την ίδια τη σοσιαλδημοκρατία, με το να της απαγορεύει τον σφιγμό της υγιούς ζωής, αδυνατίζοντας την ικανότητα αντίστασης στον αγώνα όχι μόνο ενάντια στα οπορτουνιστικά ρεύματα, αλλά κι ενάντια στην υφισταμένη κοινωνική τάξη πραγμάτων. Οπότε το μέσον στρέφεται ενάντια στον σκοπό και τον εμποδίζει.

Το ρόλο του καθοδηγητή θα πρέπει να τον έχει «το μαζικό εγώ» της εργατικής τάξης, που δεν θα πρέπει να πάθει αγκύλωση, για να μην κάνει λάθος, διαφορετικά δεν πρόκειται να μάθει την ιστορική διαλεκτική. «Λάθη που κάνει ένα πραγματικό επαναστατικό κίνημα, είναι ιστορικά αναγκαία, πιο γόνιμα και πιο πολύτιμα από το αλάθητο της «καλύτερης επιτροπής» του κόμματος»².

Η παραπάνω διεξοδική έκθεση των απόψεων της Ρ.Λ. έδειξε πιστεύουμε πόσο την αδικεί η μορφή του υποκειμενισμού και του αυθορμητισμού³. Αυτό που η ίδια ζητούσε ήταν: η επαναστατική αξιοποίηση της πείρας των ταξικών αγώνων του διεθνούς προλεταριάτου· η συγκεκριμένη ανάλυση των αντικειμενικών συνθηκών και του συσχετισμού των δυνάμεων· η άμεση επιλογή των ορθών μέσων για τον αγώνα και της κατάλληλης τακτικής, χωρίς να χάνεται ούτε στιγμή από το βλέμμα ο στρατηγικός στόχος. Τόλμη, οξυδέρκεια, δημιουργική σκέψη, αυτοπειθρχία, ικανότητα για αξιοποίηση της διαλεκτικής μαρξιστικής σκέψης και άμεση σύνδεση θεωρίας και πράξης, προγράμματος και αυτοσχεδιασμού· εμπιστοσύνη στην ωριμότητα και τη φαντασία των επαναστατημένων μαζών. Αυτά υπήρξαν τα πραγματικά γνωρίσματα της σκέψης και της δράσης της Ρόζας Λούξεμπουργκ.

1. 'Ο. π., σημ. 15, σ. 444.

2. 'Ο. π., σημ. 15, σ. 443.

3. A. Laschitsa: R. Luxemburg. Edition und Forschung in der D.D.R. Bilanz u. Ausblick. Στο: Beiträge zur Geschichtswissenschaft, Heft 4/1986, σ. 480.

ZUSAMMENFASSUNG

Der vorliegende Aufsatz befasst sich mit den Ansichten R. Luxemburgs über die Rolle der bewussten, organisierten Kampfform und der Spontaneität der revolutionären Massen, angesichts der historischen und ökonomischer Bedingungen in Europa in den ersten beiden Jahrzehnten des 20 Jahrhunderts.

Herangezogen werden ihre These zu der politischen Praxis und der Verfälschungen der marxischen Theorie sowie gegen eine Preisgabe der revolutionären Ziele der Arbeiterbewegung. Anhand ihre Texte werden die Ergebnisse des komplizierten politischen und theoretischen Erkenntnisprozesses der R.L. dargestellt, in der Auseinandersetzung mit Grundfragen des Klassenkampfes ihrer Zeit. Der Marxschen Erkenntnis folgend stellte R.L. —gegen den Ansichten Lenins— intensive und schöpferische Überlegungen zur Dialektik von objektiven und subjektiven Bedingungen im geschichtlichen Handeln unter sich rasch verändernden gesellschaftlichen Verhältnissen.

Eine historisch gerechte und differenzierte Wertung ihres Werkes erfordert dieses in seinen konkreten objektiven und subjektiven Bedingtheit und in seinen historischen Relationen aufzuzeigen und zu erklären.

E. Papadimitriou